

5 Национальный корпус русского языка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ruscorpora.ru>. – Дата доступа : 12.02.2022.

The article considers as effective corpus methods for the study of phraseological units. Phraseologism grosh tsena is analyzed on the basis of the Russian National Corpus, observations are made about the functions and structural transformations of this phraseological unit.

УДК 821.161.3-1/-3*А.Разанаў

А. Д. ДАКУКІН

г. Гомель, УА “Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны”

ЗАЦЕМКІ Ў МЕСЯЦОВЫМ СВЯТЛЕ. ВЫТЛУМАЧЭННЕ АДНАГО ВЕРСЭТА АЛЕСЯ РАЗАНАВА

Артыкул прысвечаны асэнсаванню версэта А. Разанава “Сінія людзі”. Характарыстыка тэксту адбываецца найперш на аснове ўжытай аўтарам лексікі і структурнага размяшчэння частак твора. Таксама праводзяцца паралелі з іншымі тэкстамі А. Разанава і выкарыс-тоўваюцца звесткі аб асаблівасцях светабачання паэта. Робіцца выснова аб асацыятыўнай глыбіні версэта, яго разлічанасці на сутворчасць з чытачом. Атрыманыя вынікі пацвярджаюць думку аб блізкасці поглядаў А. Разанава да мадэрнізму.

За шэсць дзесяцігоддзяў актыўнай творчай дзейнасці Алесь Разанаў здолеў выявіць сябе арыгінальным паэтам-наватарам, бліскучым перакладчыкам, глыбокім філосафам і літара-туразнаўцам. Выхад кожнага зборніка паэта заўсёды выклікаў розгалас і цікавасць як сярод чытацкай аўдыторыі, так і ў навуковых колах. Аднак у шматлікіх інтэрв’ю, публіцыстыцы, а таксама ў асабістай размове з аўтарам дадзенай работы А. Разанаў сфармуляваў найбольш важную, паводле яго меркавання, праблему, датычную ўласнай творчасці: хоць крытыка і адгукалася на выхад зборнікаў, але самі канкрэтныя тэксты дагэтуль застаюцца ў большасці неадследаванымі, неасэнсаванымі. Безумоўна, значную ўвагу ўдзялялі пэўным творам, напрыклад, І. Штэйнер, А. Івашчанка, Е. Лявонава і інш. навукоўцы ў сваіх работах, прысвечаных паэту. Аднак, па-першае, спадчына пісьменніка досыць вялікая, а па-другое, ніколі нельга задавальняцца нейкім адзіным, “кананічным” прачытаннем таго ці іншага верша, тым больш разанаўскага, дзе тэкст патрабуе ад чытача сутворчасці, далучэння асабістых асацыяцый і досведу.

Як вядома, А. Разанаў з’яўляецца аўтарам шматлікай колькасці літаратуразнаўчых эсэ, сярод якіх вылучаюцца работы, прысвечаныя якраз аналізу аднаго твора пэўнага аўтара. Так, у “Зацемках з тэлефоннай будкі” характарызуецца верш М. Стральцова “Пад шоргат кропель дажджавых...” [1, с. 221]. “Зацемкі з зімовага саду” напісаныя як водгук на верш “Мой сад у снезе па калена...” А. Пісьмянкова [1, с. 197]. Неабходна назваць таксама работы “Безназоўны верш Чыквіна” пра твор “Даўно нежывы бацька полем ідзе...”, адпаведна, Я. Чыквіна і “Нататкі на зваротнай дарозе” пра нямецкамоўны верш “Das Wort” (“Слова”) Ш. Георге; абедзве апублікаваныя ў кнізе “З апокрыфа ў канон”. Сам аўтар, калі гаворыць, напрыклад, пра ўласныя каментары да твораў Н. Артымовіч, называе іх “терменеўтычнымі прачытаннямі” [1, с. 140]. Мы вырашылі таксама звярнуцца да аднаго разанаўскага твора – версэта “Сінія людзі” – і паспрабаваць асэнсаваць яго, за ўзор беручы згаданыя вышэй работы пісьменніка.

Тэкст версэта наступны:

Крышыцца пад нагамі зашэрхлы
снег.

Цямнеюць ямы з вадою.
Сакавіцкая ноч: хаты, і вокны, і
вуліцы, ды – без нікога.

Бязлюддзе ў маёй душы, бязлюд-
дзе – у свеце.

І толькі хістаюцца нада мною прад-
веснія дрэвы,
і толькі бягуць па небе аблогі,
і толькі імчыць кудысьці месяца сіні
човен, а ў ім сядзяць сінія людзі [2, с. 239].

Версэт – адзін з уласнаўтарскіх жанраў пісьменніка. Гэта нерыфмаваны верш, у якім прысутнічаюць элементы сюжэтнасці і пэўная алегарычнасць зместу, што дазваляе казаць навукоўцам аб блізкасці версэта да прыгчы або балады. Тэкст падзяляецца на абзацы-страфоіды, нярэдка маецца перанос часткі выказвання на асобны радок.

“Сінія людзі” напісаныя ў 1982 г. Пісьменнік у гэты час працуе ў выдавецтве “Мастацкая літаратура”; раней, у 1981 г., з друку выходзіць зборнік “Шлях-360”. Калі з’яўленню верша паспрыялі нейкія біяграфічныя выпадкі, то яны нам наўрад ці будуць вядомыя, таму звернемся ўласна да зместу і структуры самога тэксту.

Цікавасць адразу выклікае загаловак, прычым далей сінія людзі згадваюцца толькі ў апошнім радку версэта. Графічна тэкст падзелены на дзве часткі, якія ў сваю чаргу складаюцца з радкоў рознай даўжыні. У першай частцы гаворыцца пра сакавіцкую ноч. На зямлі адначасова бачныя ямы з вадою і зашэрхлы (зацвярдзелы) снег, што крышыцца пад нагамі. Акрамя апаবাদальніка, на вуліцы нікога няма, нават у вокнах не гарыць святло. Навакольная цемра ўзмацняе адчуванне адзіноты, таму і падкрэсліваецца ў апошнім сказе-абзацы “Бязлюддзе ў маёй душы, бязлюддзе ў свеце” [2, с. 239]. Хоць людзі спяць, але затое працягвае віраваць жыццё прыроды: хістаюцца дрэвы, рухаюцца па небе аблогі, а з імі разам плыве па небе месяц-човен з загадкавымі сінімі людзьмі. З тэксту зразумела, што гаворка вядзецца пра квадр-маладзік. Нам надарылася ў жыцці таксама бачыць падобны стан надвор’я (праўда не ў сакавіцкую, а лютаўскую ноч): удзень тады было даволі цёпла і снег шмат дзе растаў, аднак вечарам зноў пахаладала, таму на зямлі можна было знайсці як і напузастылыя лужыны з вадой, так і цвёрды снежавы покрыв. На небе знаходзіўся досыць вялікага памеру маладзік. Ён меў ярка-бліскучы жаўтаваты колер. Таксама можна было заўважыць цмяныя абрысы астатняй часткі месяцавага круга. Але нічога, блізкага да сіняга колеру, у абрысах ці з’яўні спадарожніка не было, нават калі паспрабаваць пільна туды ўгледзецца.

Паразважаем, чаму А. Разанаў выкарыстоўвае менавіта такія незвычайны колер, ды і выносіць яго ў назву версэта.

Як вядома, паверхня Месяца выглядае шэрай і пакрытай плямамі розных адценняў. Светлыя раўніны (іх прынята называць мацерыкамі) і цёмныя ўпадзіны (назваюцца марамі, хоць вады там няма) складаюцца, адпаведна, з анартазіту і базальту – горных парод шэра-чорнай афарбоўкі. Сам жа месяцовы грунт зблізка падобны да вільготнага шэрага пяску. З зямлі спадарожнік можа бачыцца інакш. Па-першае, ён свеціцца, блішчыць не сам, а дзякуючы святлу Сонца, што трапляе на Месяц, у выніку чаго ён іншы раз выглядае жаўтаватым. Па-другое, адлюстраванае сонечнае святло затым праходзіць праз нашу атмасферу, дзе могуць быць аблогі, вадзяная пара, вулканічны попел, дым ад пажараў і пад., якія рассеіваюць промні або скажаюць іх. Таму Месяц можа станацца аранжавым, пурпуровым, чырванаватым ці блакітным,

але адбываецца такое вельмі рэдка. Змяняецца колер і ў час зацьменняў. У астраноміі маецца яшчэ паняцце “Блакітны Месяц”, якім называюць другую поўню ў адным каляндарным месяцы. Такая назва паходзіць ад англійскага фразеалагізма “*Once in a Blue Moon*” са значэннем “рэдка” ці “ніколі” (падобна да беларускіх выказаў *гады ў рады, на святыя нігды* і інш.), бо паўторная – “Блакітная” – поўня сапраўды здараецца рэдка. Аднак у час гэтай з’явы колер спадарожніка застаецца звычайным, ніяк не змяняецца. Інфармацыі пра магчымасць якой-небудзь квадры набываць менавіта сіняю афарбоўку мы нідзе не знайшлі.

Заўважым, што ў іншых тэкстах пісьменнік адзначае жоўты колер поўні і ветаха [2, с. 87; 95], іх зіхаценне [2, с. 113; 318], прычым параўноўвае поўню з вялікімі савінымі вачыма [2, с. 177] і акном, адкуль “глядзіць у душу нябыт” [2, с. 105]. Характарызуючы маладзік, аўтар найперш звяртае ўвагу на ягоную вострую форму, прычым у пункціры зноў апісваецца пачатак вясны: “Сакавік. // Усё паварочваецца ў наступнасць. // Праз чорнае голле блішчыць // востры маладзічок” [2, с. 81]. Сустрэнем шмат у якіх тэкстах і супрацьпастаўленне *ветах – маладзік* (“Мяжа”, “Мітынг”, “Птах”, “Век”), *ветах – поўня* [2, с. 114], *сонца – месяц* (“На гэтай зямлі”).

Пэўна, калі месяцовы дыск бачны поўнасьцю, то ягоны шэры колер праз хмары ці аблокі можа падацца блакітным. Але ў версэце апісваецца не поўня, а меншы па памеры човен-маладзік. Няма згадак пра дым, смугу, зацьменне, толькі “бягуць па небе аблокі”. Магчыма, у творы апавядаецца ўсё-такі не пра сапраўднае адценне маладзіка, бачнае насамрэч. Адпаведны прыметнік нярэдка сустракаецца ў іншых тэкстах пісьменніка і характарызуе знешні выгляд “звычайных” рэчаў. Так, сінімі з’яўляюцца васількі ў адным з пункціраў [2, с. 113], кветкі на лугах (“Адгэтуль”), вербы (“Старэйшы брат”), сінеюць таксама на фоне белага снегу лозы (“Снег”). У “Першай паэме шляху” згадваецца, што “... сінее неба неабсяжна” [2, с. 169], у вершы “Чалавек” падкрэсліваецца “высокая сінява” [2, с. 19], а ў “Вандроўным горадзе” – “хмурная сінеча” [2, с. 282], прычым здараецца, што адтуль “Імкліва вымкне // сілай сіняй” [2, с. 9] маланка (“Маланка”). Акрамя таго, маюцца горы, што знаходзяцца дзесьці ўдалечыні і праз адлегласць падаюцца сінімі (“Паляванне ў райскай даліне”), сінія вёсны (“Дарагі запалянец”), поўныя сіняй фарбы ночвы (“У каморы”). Значыць, з сінім колерам найперш звязваецца афарбоўка неба (пэўна, дзённага, а не начнога), а таксама некаторых раслін і кветак. Сапраўды, калі паразважаць, то выявіцца, што сіні колер вакол нас сустракаецца значна радзей за зялёны, белы ці жоўты. Напрыклад, птушак, жывёл, пладоў, ягад і іншых рэчаў навакольнага свету, афарбаваных падобным чынам, мы знойдзем мала. Нават вада празрыстая, а колер набывае, толькі налітая тоўстым слоём ці аб’ёмам.

Аднак у паэта маецца некалькі твораў, дзе названы колер набывае незвычайнае значэнне. І ва ўсе іх загалюкі выносіцца адпаведны прыметнік. Гэта “Сінія людзі”, “Наіўны хлопчык з сіняй казкі...” і “Сіні туман”. У раннім вершы “Наіўны хлопчык з сіняй казкі...” (1965) распавядаецца пра хлопчыка, які “... апантана верыць дню” [2, с. 8], але, як выяўляецца, і за знешняй чарнатой, цемрай таксама можа хавацца яркі агонь – носьбіт святла. Магчыма, крыніцай для верша сапраўды стала нейкая казка, але для сённяшняга чытача, не знаёмага з арыгінальным фальклорным тэкстам, важнае і самастойнае значэнне набывае назоўнік *казка* – увасабленне нечага незвычайнага, дзіўнага.

Версэты “Сінія людзі” і “Сіні туман” шмат у чым блізкія. У абодвух дзеянне адбываецца вясной, навокал няма людзей і пануе цішыня, затое адбываюцца дзіўныя з’явы – плыве месяц з сінімі людзьмі і апускаецца на зямлю сіні туман:

А ў канцы вуліцы, быццам спус-
ціліся на зямлю нябёсы, сінее туман:
у ім я бачу аднавяскоўцаў, бачу
сваіх сяброў, бачу сябе самога... [2, с. 253].

Адпаведна, сіні колер вызначаецца незвычайнасцю, нетутэйшасцю, а з лірычнымі героямі двух тэкстаў адбываюцца дзівосы, прычым іншых сведак гэтаму няма. Але ж ёсць сінія людзі, бачныя ў тумане сябры, аднавяскоўцы.

Неабходна заўважыць, што эстэтычныя погляды А.Разанава шмат у чым блізкія мадэрнісцкаму (дакладней, сімвалісцкаму) светабачанню [3]. Як вядома, паводле сімвалісцкай карціны свету, жыццё з'яўляецца хаатычным і поўным пакутаў. Паспрабаваць жа пазбавіцца ад іх і далучыцца да ідэальных сфер можна праз мастацтва, у прыватнасці, паэзію. Менавіта паэт (а ім здольны быць не кожны чалавек) найбольш востра адчувае згаданыя хаос, пакуты і супярэчнасці. Ці не нешта падобнае якраз апісваецца ў версэце?

Мы бачым лірычнага героя аднаго на начной вуліцы. Астатнія людзі спакойна спяць па хатах, і толькі ён не можа адчуць спакой. Ноч выступае часам з'яўлення нячысцікаў і ўвогуле ўсяго дрэннага, то бок якраз парою найвялікшага хаосу. Успомнім радкі аднаго з разанаўскіх вершаў: “Ноч гасіць у вокнах агні // і дыхае ветрам і лёдам” [2, с. 18]. Вакол цягнуць ямы, адсутнічае хаця б які агеньчык у вокнах. Цемру расейвае толькі блішчае сіняе святло месяца. Таму лірычны герой не спіць і ўглядаецца ўверх, бліжэй да ідэальнай рэчаіснасці, і бачыць тых, хто ўжо дасягнуў яе, – сініх людзей. Ці можа ён сам апынуцца сярод іх? Так.

Адным з самых распаўсюджаных у творчасці пісьменніка з'яўляецца матыў трансмутацыі, пераўвасаблення змянення, пасля чаго герой становіцца інакшым, “відушчым”. Адбываецца гэта рознымі шляхамі: праз удар маланкі, перасячэнне мяжы (дубовага плота, расколіны, разоры), дотык да пэўнай рэчы (кнігі чараўніка, “відушчага” каменя), нават праз змаганне з пачварай (вужакамі, хцівым птахам, свіннёй і сабакам) і інш. Падобны матыў бачым і ў версэце. Дзень пераўтвараецца ў ноч. Вада цвярдзее, становячыся лёдам, а зашэрхлы снег у сваю чаргу распадаецца на кавалкі. Зіма змяняецца вясной, а “здранцвелья” дрэвы зусім хутка ажывуць, выпусціўшы лісце і кветкі. Нарэшце, маладзік пераходзіць у поўню, а яна – у ветах. Значыць, з'явы прыроды, якім даступная трансмутацыя, знаходзяцца бліжэй да ідэальнага, сапраўднага свету. Чалавек жа яе пакуль не прайшоў, таму і пакутуе, адчувае бязлюддзе ў душы. Але магчымасць пераўвасаблення лірычнага героя паказваецца нам у “Сінім тумане”:

Я думаю – не надумваюся, і няма
ў каго спытацца, як гэта так адбылося,
што я не з усімі, што я падзяліўся
надвое, што я не ў вясне і ў вясне... [2, с. 253].

Адпаведна, хоць канкрэтны спосаб трансмутацыі не называецца, чалавек цяпер можа бачыць і адчуваць тое, што не заўважаюць астатнія, знаходзіцца адначасова ў розных сферах рэчаіснасці. Новыя магчымасці, а таксама хуткасць і незвычайнасць уласнага пераўвасаблення, пужаюць і здзіўляюць героя, таму “Тужыць і радуецца маё сэрца” [2, с. 253]. Падобная трансмутацыя мусіць адбыцца і з персанажам “Сініх людзей”. Тым больш, што ў адным з пункціраў якраз месяц “распазнае” чалавека: “На небе ўзышоў // вусцішны, // даўні, // відушчы месяц – // і распазнаў мяне // ува мне” [2, с. 96].

Такім чынам, мы паспрабавалі ахарактарызаваць верэт “Сінія людзі”. Пададзенае вышэй прачытанне, безумоўна, не з'яўляецца вычарпальным, аднак цалкам грунтуецца на асаблівасцях лексікі і структуры самога тэксту. Акрамя таго, больш поўна асэнсаваць верш нам дапамагло разуменне спецыфікі эстэтычных поглядаў аўтара, а таксама зварот да іншых твораў А. Разанава.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Разанаў, А. С. Невядомая велічыня : гутаркі, артыкулы, згадкі / А. С. Разанаў. – [б. м.] : Логвінаў, 2017. – 254 с.

2 Разанаў, А. Танец з вужакамі : выбраное / А. Разанаў. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1999. – 462 с. – (Беларуская паэзія XX стагоддзя).

3. Дакукін, А. Д. Да пытання аб мастацкім метадазе Алеся Разанава / А. Д. Дакукін // *Białorutenistyka Białostocka* : Т. 12 / Uniwersytet w Białymstoku ; Redaktor H. Twaranowicz. – Białystok : Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2020 – S. 443–456.

The article is devoted to the interpretation of A. Razanau's poem "The Blue People". The characteristic of the text is based first of all on the vocabulary used by the author and the structural arrangement of the parts of the work. Parallels are also drawn with other texts by A. Razanau and information about the peculiarities of the poet's worldview is used. The conclusion is made about the associative depth of the verse, its reliance on co-creation with the reader. The results confirm the idea that A. Razanau's views are close to modernism.

УДК 94:002.2:37:61(476):929*Ф.Скорина

М. И. ДРОНЬ

г. Минск, УО «Республиканский институт высшей школы»

О. Д. ПИСКУНОВА

г. Минск, УО «Минский государственный медицинский колледж»

ИНФОРМАЦИОННО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ, ВРАЧЕБНАЯ И ГРАЖДАНСКО-ПАТРИОТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ФРАНЦИСКА СКОРИНЫ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

В статье показана значимость и историческая роль Франциска Скорины в применении средств представления и распространения печатной информации на бумажных носителях в целях просвещения и образования как своего народа, так и народонаселения других государств. Раскрыто национальное и международное значение его деятельности как ученого, врача, гражданина, интернационалиста и патриота своей страны.

Информационно-издательская, научная, научно-просветительская, врачебная, гражданско-патриотическая, деятельность Франциска Скорины (ок. 1490 – ок. 1551 гг.), проводимая им в эпоху Ренессанса, поражает человеческое воображение даже в настоящее время масштабами воздействия, глубиной проникновения, эффективностью творческого решения задач по развитию, образованию, воспитанию не только своего народа, но и народонаселения других стран.

Крупнейший ученый, просветитель, врач, создатель средств информационного воздействия на человека, патриот – это далеко не полный перечень векторов, характеризующих Ф. Скорину как личность, определяющих направленность его разносторонней деятельности, оказывающих влияние на развитие человечества и славянской его части в особенности.

Каждая эпоха порождает своих титанов мысли и действия. Эпохи отличаются не только тем, что производится, но и с помощью чего производится. Именно в этот период требовалось создание нового способа распространения знаний, информации, способа обучения человека, его развития. Одним из представителей, которые стояли у истоков возникновения такой деятельности, и является Франциск Скорина, талант, гениальность, величайшая миссия которого заключалась в способности создавать интеллектуальную продукцию, с помощью которой информационное взаимовоздействие людей менялось количественно и качественно как в пространственном, временном измерении, так и в масштабах и глубине воздействия на психику, сознание человека, социум и общество в целом.

Именно в высочайшем умении, способности Франциска Скорины продуцировать должным образом информацию определенного содержания, запечатленную на бумажных носителях, используя определённые правила и приёмы её выражения и представления, заключается значимость